

YURTDIŞINDAN TÜRKİYE'YE KİM, NEREYE GÖÇ EDİYOR?***WHO IMMIGRATED TO TURKEY, WHERE THEY MIGRATE?**

*Mustafa YAKAR**
Kadir TEMURÇİN****

Özet:

Yarım yüzyılı bulan Türkiye'den yurtdışına göçler, önemli değişiklikler geçirerek günümüzde de devam etmektedir. Bununla birlikte 1980 sonrasında başlayan 2000'lerde belirginleşen, çeşitli tip ve şekillerde yurtdışından Türkiye'ye yabancı göçü gözlenmektedir. Bu çalışma, 2000 Genel Nüfus Sayımı'na göre yurtdışından Türkiye'ye kimlerin, nerelere göç ettiği üzerine odaklanmayı amaçlamıştır.

İç göçlerde olduğu gibi yurtdışından gelen göçler de metropoller başta olmak üzere ülkenin batısına özellikle de deniz kıyısındaki turizm merkezlerine yönelik olmuştur. Nitekim gelen göçlerin % 44.1'i büyükşehirlere, % 33.4'ü il ve ilçe merkezlerine ve geriye kalan % 22.5'i kırsala doğru gerçekleşmiştir. Göçmenlerin % 51.9'unun Türkiye doğumlu olması yurtdışından gelen göçlerin "geriye dönüş" göçü olduğunu düşündürmektedir. Hatta göç edenlerin % 77.7'sinin Türk uyruklu olması bu düşünceyi desteklemektedir. Bununla birlikte yabancı uyruklu göçmenlerin ise 50.251'e (% 21.5) ulaşan miktarı göz ardı edilemeyecek boyutlardadır. Yabancı nüfusunun kümelendiği Türkiye'nin metropolleri ile Ege ve Akdeniz'in kıyısında turizm merkezleri aynı zamanda yabancı uyruklu göçmenlerin de yerleştiği alanlardır.

Anahtar Kelimeler: Dış Göç, Yabancı Nüfus, Doğum Yeri, Tabiiyeti, Türkiye

Abstract:

Migrations from Turkey to abroad for half a century have proceeded in the recent times by undergoing important changes. Moreover, it has been observed that there exist various types and ways of foreigner migration from abroad to Turkey which began from 1980 onwards and became clarified in the 2000s. This study is

* Bu çalışma, 7-10 Aralık 2012 tarihlerinde Regent's College, London – UK'da düzenlenen "International Conferences on Turkish Migration in Europe: Projecting the Next 50 Years" konferansında sunulan bildirinin tam metnidir.

** Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü – Isparta mustafayakar@sdu.edu.tr

*** Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü – Isparta kadirtemurcin@sdu.edu.tr

aimed to focus on who migrated from abroad to Turkey and where they migrated later on the basis of the 2000 General Census.

As in the internal migration, the external migration tends towards the western part of the country, particularly big cities. Thusly, % 44 of the migration occurred in big cities; % 33.4 in the centre of towns and provinces; the rest % 22.5 in the countryside. The fact that % 51.9 of immigrants were born in Turkey gives rise to “comeback migration” thought with regard to the external migration. Moreover, that % 77.7 of them are Turkish nationals supports this judgment. On the other hand, the foreign nationals whose number has reached to 50.251 (% 21.5) are non-negligible. The big cities where the external nationals are grouped and the touristic centers on the Aegean and Mediterranean coasts are also the areas immigrants of foreign origin have settled down.

Key words: Immigration, Foreign Population, Birth Place, Nationality, Turkey.

Giriş

Türkiye’de uluslararası göçler, ulus-devlet olma ve modernleşme süreçleriyle yakından ilgilidir (İçduygu, 2010). Gerek yurtdışından Türkiye’ye, gerekse Türkiye’den yurtdışına olan göçler ulus-devlet olma sürecinde hemen her yönüyle homojen bir ulus oluşturma düşüncesine dayanan politikaların etkisi belirleyici olmuştur (İçduygu ve Biehl, 2012). Özellikle iç göçlerde etkisini bariz bir şekilde gösteren modernleşme ise, 20. yüzyılın ortalarından itibaren yurtdışına yönelik işçi göçünde anahtar rol oynamıştır. 20.yy’ın sonuna doğru gelindiğinde ise küreselleşmenin ulus-devlet başta olmak üzere hemen her alandaki etkisi uluslararası göçleri yeniden şekillendirmiştir. Boyutları, dinamikleri, göçmen profilleri, nedenleri ve sonuçları yanında kaynak ve hedef sahaları da birbirinden farklı olan bu göç süreçleri, Türkiye’nin uluslararası göç rejimini yeniden belirlemektedir.

20.yy’ın ortalarından itibaren başlayan ve kısa sürede çok sayıda nüfusu kapsayan Türkiye’den yurtdışına olan işçi göçleri, ülkenin uluslararası göç rejimindeki yerini göç veren ülke olarak bilinmesine yol açmıştır. Oysa Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlar ve Kafkaslardan çekilmeye başladığı dönemlerden itibaren Anadolu’ya yönelen Türk kültürü ve soyundan olanların göçleri, 20.yy’ın sonuna kadar sürmüştür. Bununla birlikte 1980 sonrasında itibaren 20.yy’ın sonuna doğru yabancıların daha fazla görülmeye başlandığı yeni bir döneme girilmiştir. Küreselleşmeye bağlı olarak global dünya sisteminde meydana gelen değişimler ve bunların Türkiye’ye yansımaları, ülkenin boyutları giderek artan yabancı nüfus akımı ile karşılaşmasına yol açmıştır. Bu çerçevede Türkiye, sayısı giderek azalsa da “göç veren ülke” konumunun yanı sıra giderek artan boyutlarda

yurtdışından “göç alan” ve Afrika ve Asya ülkelerinden Avrupa’ya göçte bir “transit geçiş” göçüne sahne olan üç farklı göç tipinin bir arada yaşandığı ülke durumuna gelmiştir (Kirişçi, 2007).

Türkiye’nin uluslararası göçlerdeki 20.yy’ın sonuna doğru yaşadığı değişim, Türkiye’deki göç literatüründe henüz yeni yeni çalışılmaya başlanmıştır. Bu göçler, nedenleri, gelişimi, türleri, etkileri ve sonuçları başta olmak üzere bütün yönleriyle ele alınmasını gerektiren geniş bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Türkiye’ye yönelik bu göçlerin varış yerlerini esasında mekânsal açıdan ele alan araştırmalar çok daha azdır (Südaş, 2012). Bu araştırma, 2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre yurtdışından Türkiye’ye olan göçlerin kimlerden meydana geldiği (vatandaşlık, gelinen ülke, doğum yeri, cinsiyet vb) ve ülke içinde nerelere yöneldiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle araştırmada, Türkiye’ye yönelik dış göçleri mekânsal perspektifte ele alan deskriptif bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır.

1. Veri

Bu araştırmada, yurtdışından Türkiye’ye göç edenlerin kimlerden oluştuğu ve bu göçün nerelere yönelik olduğu, 2000 Genel Nüfus Sayımı’ndan elde edilen veriler çerçevesinde belirlenmeye çalışılmıştır. Gerek Dünya’da gerekse Türkiye’de göç araştırmalarındaki en önemli veri kaynaklarından birisini nüfus sayımları oluşturmaktadır. Bununla birlikte Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de nüfus sayımlarıyla derlenen göç verilerinin çeşitli sakıncaları bulunmakta ve bu veriler sorgulanmaktadır. Her şeye rağmen, genel bir çerçeve oluşturmak ve tüm ülkeye ait göç verisine erişilebilecek en önemli veri de ancak nüfus sayımlarından derlenebilmektedir. Bu verilerin Türkiye’nin uluslararası göç bilançosunu ortaya çıkaracak düzeyde olmadığını da belirtmek gerekir. Nüfus sayımlarında 5 yıl önceki daimi ikametgâhı yurtdışı olanların yaptıkları ikametgâh değişikliklerine bağlı olarak yurtdışından Türkiye’ye olan göçler belirlenebilmektedir.

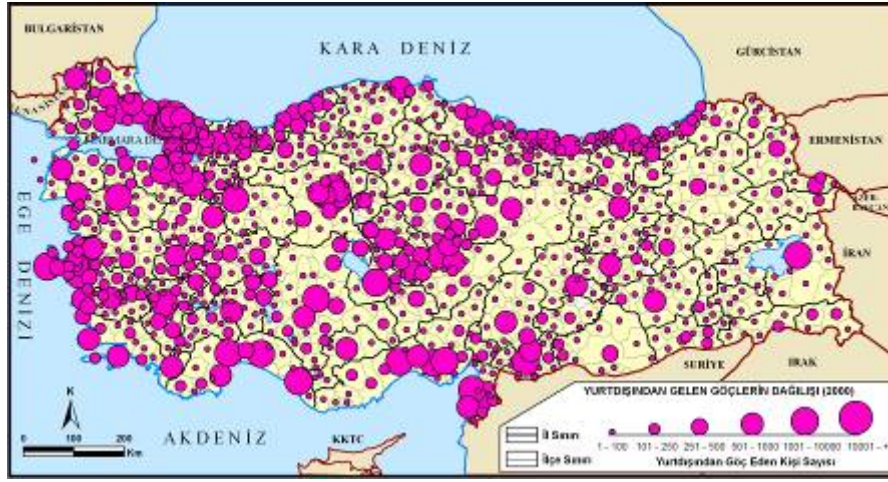
Yurtdışından gelen göçler ve göç edenlerin kimlerden meydana geldiğine yönelik veriler illere göre derlenirken, yurtdışından gelen göçlerin nerelere doğru gerçekleştiğini ortaya koymak için ise ilçelere göre veri temin edilmiştir. İller ve ilçelere göre oluşturulan veri setlerinden Arc GIS 9.3 programı vasıtasıyla tematik haritalar üretildiği gibi bazı analizler yapılmaya çalışılmıştır.

2. Bulgular

2.1. Yurtdışından Türkiye’ye Göçler (2000)

Türkiye’de dış göçlere ait yeterli ve sağlıklı veri bulunmamakla birlikte, nüfus sayımlarına göre, 20.yy’ın son çeyreğinde yurtdışından

Türkiye'ye 1.287.446 kişi (1990-1995 dönemine ait hiçbir veri yoktur) göç etmiştir. Bu göçlerin %19.7'si (254.171) 1975-1980 arasında, % 31.9'u (410.232) 1980-1985 döneminde, % 30.2'si (388.994) 1985-1990 arasında ve % 18.2'si ise (234.111) 1995-2000 döneminde gerçekleşmiştir. Her ne kadar yurtdışından gelen göç miktarı önce artıp, sonra azalsa da yabancı uyruklu nüfus miktarı sürekli artmıştır. Yabancı uyruklu nüfus 1970'de 39.543, 1980'de 50.642, 1990'da 245.600 ve 2000'de 267.441'e yükselmiştir. Yabancı uyruklu nüfustaki 1970-2000 arasındaki % 576'lık yüksek artış oranı, yurtdışından gelen göçlerin giderek yabancılardan meydana gelmeye başladığını göstermektedir (Yakar, 2012).

Şekil 1. Yurtdışından Türkiye Olan Göçlerin İlçelere Göre Dağılımı (1995-2000).

Yurtdışından gelen göçlerin mekânsal dağılımı, göçmenlerin kimlerden meydana geldiğine ve göç amaçlarına göre önemli farklılıklar göstermektedir. Her şeyden önce iç göçlerde olduğu gibi uluslararası göçlerde de ülkenin daha gelişmiş olan batısına ve kıyılara yönelik olduğu görülmektedir (Şekil 1). Türkiye'nin en önemli metropollerini olan İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa iç göçlerde olduğu gibi yurtdışından gelen göçlerin de çekim merkezini oluşturmaktadır. İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi ile yurtdışından aldığı göçler arasındaki pozitif yüksek (0.78) korelasyon bunu doğrulamaktadır. Yurtdışından gelen göçlerin bölgesel dağılımında da aynı etkiyi gözlemek mümkündür. Nitekim Marmara Bölgesi, iç göçlerde olduğu gibi uluslararası göçlerde de (% 39.8'i) Türkiye'de başı çekmektedir. İç Anadolu (% 17.2), Ege (% 15.1) ve Akdeniz (% 12.4) bölgeleri yurtdışından gelen göçlerde ön planda yer alırken, Karadeniz (% 9.4), Doğu Anadolu (% 3.8) ve Güneydoğu Anadolu (% 2.3) bölgeleri çok düşük düzeydedir. Ayrıca yurtdışından gelenlerin % 55.1'i (129.078 kişi) iç kesimlerde kalan ilçeleri, % 44.9'u ise (105.033 kişi) denize kıyısı olan ilçeleri tercih etmiştir.

İç göçlerde olduğu gibi uluslararası göçlerde de daha önce yurtdışından gelenlerin daha sonraki göçlerin varış yerini belirlemede çok daha belirleyici olduğu görülmektedir. Yapılan korelasyon analiziyle yabancı uyruklu ve yurtdışı doğumlu nüfusun yoğun olduğu yerlerin yurtdışından daha fazla göç aldığı ortaya koyan doğru orantılı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Böylece belli alanlarda aynı etnik köken veya ülkeden gelenlerin toplandığı bir kümelenme ve ulus-ötesi topluluklar oluşmaktadır (Deniz ve Özgür, 2010). Yurtdışından gelen göçmenlerin yurtiçindeki iç göçleri de bunda belirleyici olmaktadır (Sirkeci vd., 2012).

2.2. Cinsiyete Göre Yurtdışından Türkiye'ye Göçler

İç göçlerde olduğu gibi Türkiye'ye yönelik uluslararası göçlerde de gelenlerin cinsiyet seçiciliğine sahip olduğu görülür. Gelen göçmenlerin içerisinde erkeklerin (% 55.9) kadınlara (% 44.1) göre daha fazla olduğu dikkati çekmektedir. Doğal olarak göçle gelenlerin cinsiyet oranı (100 kadına düşen erkek sayısı 126.5) oldukça yüksektir (Tablo 1). Aynı dönemdeki iç göçlerde ise, göç edenlerin % 54.4'ü erkeklerden, % 45.6'sı kadınlardan meydana gelmiş ve cinsiyet oranı 119.5 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre, Türkiye'ye yönelik uluslararası göçler, iç göçlere göre cinsiyet olarak daha yüksek seçiciliğe sahip olmakla birlikte göçmenlerin geldikleri ülkeye ve uyruklarına göre cinsiyet dağılımı değişmektedir. Türk uyrukluların yabancılara göre cinsiyet dağılımında erkeklerin daha baskın olduğu görülür ki, bu durum yurtdışına göç eden Türk işçilerin erkeklerden oluşması ve önemli bir bölümünün eşlerini gittikleri ülkeye götürmeden geri dönüş yapmaları ile ilgilidir.

Tablo 1. Cinsiyete Göre Türkiye'ye Gelen Göçmenlerin Dağılımı (2000).

Uyruk	Cinsiyet	Göçmen Sayısı	%	Cinsiyet Oranı (%)
TC Uyruklular	E	102.641	56.4	129.3
	K	79.359	43.6	
	T	182.000	100	
Yabancı Uyruklular	E	27.122	54	117.3
	K	23.129	46	
	T	50.251	100	
Bilinmeyen	E	999	53.7	116
	K	861	46.3	
	T	1.860	100	
Toplam	E	130.762	55.9	126.5
	K	103.349	44.1	
	T	234.111	100	

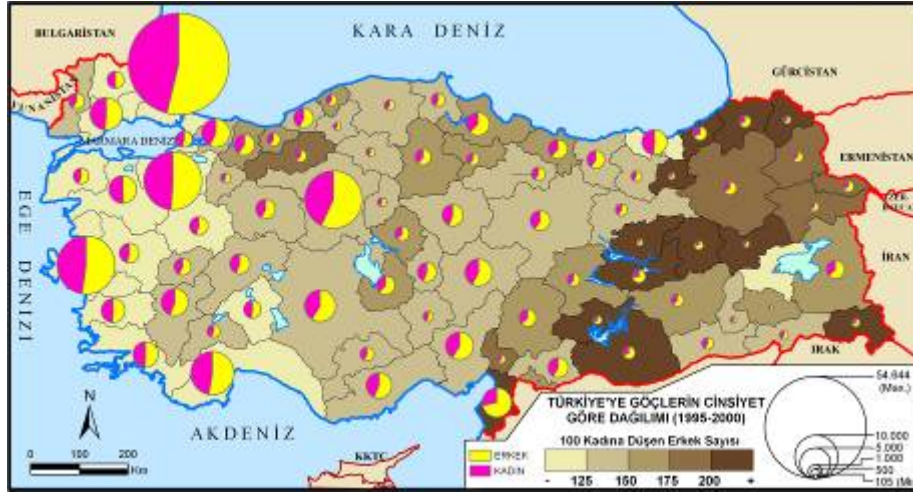
(Kaynak: TÜİK)

Türkiye'ye gelen göçlerin cinsiyet dağılımı, göçe kaynak olan ülkelere göre değişmektedir. Her bir ülkeden gelen göçmenlerin göç kararı, amacı, beklentisi, uyuşuğu ve kalma süresi gibi göç sürecine ait pek çok sebep

göçmenlerin gelinen ülkelere göre farklı cins dağılımına neden olmaktadır. Çoğu ülkeden gelen göçmenler erkek hâkim bir dağılım sergilerken, bazı ülkelerde tam tersi bir dağılım görülmektedir. Örneğin, 209 erkeğe karşın sadece 18 kadının geldiği Bangladeş (cinsiyet oranı 1161) ve 181 erkeğe karşılık 26 kadının (cinsiyet oranı 696.2) geldiği Filistin en yüksek cinsiyet oranına sahip ülkelerin başında gelmektedir. Türkiye'ye daha çok sığınmacı veya mülteci olarak göç veren bu ülkelerden gelen göçmenlerde erkekler daha fazla olduğundan cinsiyet oranı yüksektir. Ayrıca Türkiye'den işçi göçü olarak gidilen ülkelere, geriye dönüşlere bağlı olarak (cinsiyet oranı Suudi Arabistan'dan gelen için 429.2, Libya'dan gelenler için 364) yine aynı durum gözlenmektedir.

Son zamanlarda uluslararası göçlerde kadınların giderek artış gösterdiği bilinen bir gerçektir. Kayıt dışı olarak erkeklere göre daha fazla iş imkanına sahip olan kadınlar, Türkiye'ye yönelik düzensiz göçlerde çoğunluğu oluşturmaktadır (İçduygu ve Biehl, 2012, s. 26). Her ülkenin sosyo-ekonomik iç dinamikleri ile yakından ilgili olan bu durum, Türkiye'ye göç veren bazı ülkelerden gelenlerde de gözlenmektedir. Doğu Avrupa, Rusya ve bazı Kafkas ülkelerinden gelenler buna örnek oluşturmaktadır (Deniz ve Özgür, 2010). Göçle gelenler içerisinde 109 erkeğe karşılık 612 kadının (cinsiyet oranı 17.8) Türkiye'ye göç ettiği Moldova, 613 erkeğe karşın 1.187 kadının (cinsiyet oranı 51.6) göç ettiği Ukrayna bu ülkelerin başında gelmektedir. Bu durum Romanya ve Gürcistan için de geçerlidir. Yurtdışından gelen kadın göçmenler, Türkiye'de metropollerde (özellikle İstanbul'da) ev hizmetleri işleri ile tekstil sektöründe, turizm merkezlerinde ise turizm ve eğlence ile seks sektöründe çalışmaktadırlar (Dedeoğlu, Dedeoğlu ve Gökmen, 2011; Ünlütürk-Ultaş ve Kalfa, 2009).

İllerin yurtdışından aldığı göçün cinsiyete göre dağılımında sadece Balıkesir ili dışında (cinsiyet oranı 97.7) diğer tüm illerde erkek göçmenler daha fazla olup cinsiyet oranları da yüksektir. En yüksek değer, 308 erkeğe karşın sadece 88 kadının geldiği (cinsiyet oranı 350) Bingöl iline aittir. Göçmenlerin cinsiyet oranları dağılımında, Türkiye'nin batısından doğusuna doğru cinsiyet oranının giderek arttığı üç bölgeden söz etmek mümkündür (Şekil 2). Yabancıların daha yoğun olduğu Marmara ve Ege kıyıları ile Antalya ve Isparta ili cinsiyet oranının 125'den düşük olduğu birinci bölge, cinsiyet oranının 125-175 arasında olduğu Türkiye'nin orta ve kuzey kesimlerini içine alan ikinci bölge ve cinsiyet oranının 175'in üzerinde olan Adana-Rize hattı doğusundaki Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunu içine alan üçüncü bölgeyi oluşturmaktadır.

Şekil 2. Yurtdışından Türkiye'ye Olan Göçlerin Cinsiyete Göre Dağılımı (1995-2000).

2.3. Yurtdışından Türkiye'ye Gelen Göçlerin Kır/Kent Dağılımı

Türkiye'de kentleşme, kentsel nüfusun artışından çok iç göçlere bağlı olarak gerçekleşmiştir. İç göçlere göre çok düşük düzeylerde olsa da yurtdışından Türkiye'ye olan göçlerin de kentleşmede katkısı olduğu bilinmektedir (Yılmaz, 1992). Yurtdışından gelen göçmen grupların (geri dönüş yapan işçiler, Türk kökenli soydaşlar (muhacirler), yabancılar, mülteci ve sığınmacılar) hemen her dönemde (1975-1980'de % 58.7'si, 1980-1985'de % 76'sı, 1985-1990'da % 82.2'si ve 1995-2000'de ise % 77.5'i) en önemli varış yeri kentler olmuştur. Son dönemde gelen göçün yöneldiği alanlar daha yakından irdelendiğinde; % 44.1'nin (103.155 kişi) büyükşehirlere, % 13.5'inin (31.645 kişi) il merkezlerine, %19.9'unun (46.696 kişi) ilçe merkezlerine ve geriye kalan % 22.5'inin ise (52.615 kişi) ise kırsal alanlardaki yerleşmelere doğru olduğu görülür. Kentlere göç edenlerin % 75.3'ü (101.464 kişi), nüfusu milyonu geçen (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Adana) metropollerini tercih etmiştir (Şekil 3).

Yurtdışından gelen göçmenlerin kır-kent dağılımı mekânsal olarak incelendiğinde Batı Karadeniz kıyı kuşağında kalan illerde kırsal alanların daha fazla tercih edildiği dikkati çekmektedir (Şekil 3). Nitekim en yüksek kırsal göç oranına sahip iller; Sinop (% 63.8), Bartın (% 65.2), Zonguldak (% 58.9) ve Düzce (% 55.7) bu bölgede yer almaktadır. Bununla birlikte kıyı turizmüne bağlı olarak Muğla (% 52.7) ve Antalya (% 41.4) kırsalının da gelen göçlerde önemli yer tuttuğu görülmektedir. Kırsala yönelen göçün büyüklüğünde İstanbul (4.317 kişiyle) ve Antalya (4.145 kişiyle) başta gelmektedir. Bu sıralama 2.397 kişiyle İzmir, 2317 kişiyle Bursa ve 2.245 kişi ile Hatay şeklinde devam etmektedir.

Şekil 3. Yurtdışından Türkiye'ye kır ve kentsel alanlarına göçler (1995-2000).

2.4. Doğum Yerine Göre Yurtdışından Türkiye'ye Göçler

Göçmenlerin doğum yeri verisi, göçün tipi ve göçmen profili ile ilgili önemli ipuçları vermektedir. 2000 Genel Nüfus Sayımı'na göre Türkiye'ye olan göçlerin yarıya yakını (112.020 kişi, % 47.8) yurtdışı doğumlu iken, yarıdan biraz fazlasının (121.358 kişi, % 51.9) doğum yeri Türkiye ve 733'ünün (% 0.3) doğum yeri bilinmemektedir. Doğum yeri Türkiye olan göçmenlerin ise 1/4'ünden (69.467 kişi, % 29.7) fazlasının sayıldığı il doğumlu, yine 1/5'inden fazlasının (51.891 kişi, %22.2) sayıldığı il dışı doğumlu olduğu görülmektedir. Bu durum, 1995-2000 döneminde yurtdışından gelen göçmenlerin yarısının doğum yerinin Türkiye olması, Türkiye'den yurtdışına göç edenlerin geri döndüğünü göstermektedir. Başka bir ifadeyle yurtdışından gelen göçmenlerin yarısı daha önce Türkiye'den yurtdışına göç edenlerden oluşmaktadır. Bu veri, göçmenlerin vatandaşlıkları açısından yorumlanırsa, en az yarısının Türkiye vatandaşlığına sahip olduğu ileri sürülebilir. Bu düşüncüyü vatandaşlıklarına göre gelenlerin dağılımına ait veriyle test etmek mümkündür. Doğum yeri Türkiye olanların % 57.2'si (69.467 kişi) doğduğu ilde, % 42.8'inin (51.891 kişi) ise doğduğu il dışında sayılmış olması, yurda geri dönen her 10 kişiden 4'ünün yurtdışı göçü sonrasında doğduğu il dışında yurtiçinde farklı bir yerde göç ettiği anlamına gelmektedir.

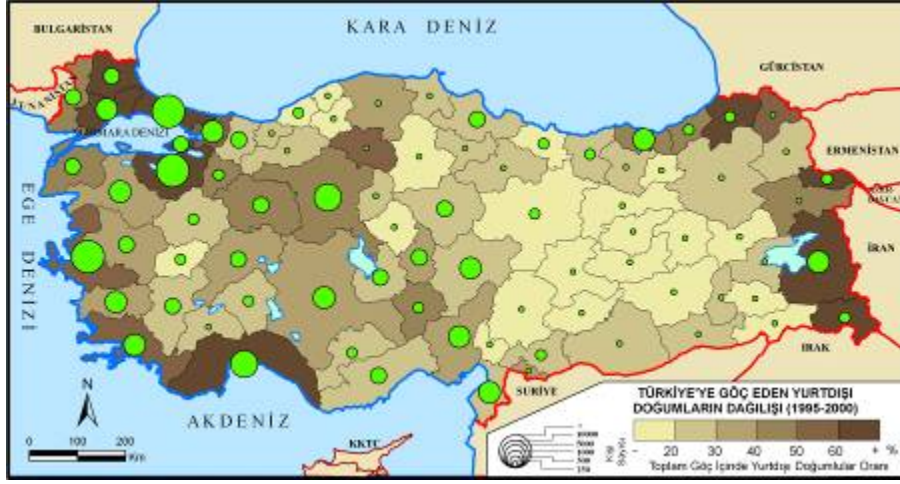
Doğum yeri Türkiye olan göçmenler ile yurtdışı doğumluların Türkiye'deki dağılımı anlamlı farklılıklar sergilemektedir (Şekil 4-5). Türkiye doğumluların ülke genelinde hâkim olduğu görülmekle birlikte gerek toplam göçteki payı gerekse miktarı bakımından bazı alanlarda daha düşük düzeylerde kaldığı gözlenmektedir. Türkiye'ye gelen göçler içerisinde yurtdışı doğumlular ve Türkiye doğumluların dağılımında biri azalırken

diğeri artan bir görünüm sergileyen ayrışma alanları oluşturmuştur. Türkiye'ye olan göçlerde yurtdışı doğumluların en fazla bulunduğu (33.248 kişi ve doğum yeri bilinmeyen 407 kişi) il, İstanbul'dur. İstanbul'u, Bursa (14.774 kişi), İzmir (10.636 kişi), Ankara (7.335 kişi) ve Antalya (6.390 kişi) sırasıyla takip etmektedir. Yurtdışından göçle gelenlerin içerisinde yurtdışı doğumluların oranının Marmara Bölgesi, Ege kıyıları illeri ve Antalya ile ülkenin doğu sınırında kalan illerde daha yüksek olduğu dikkati çekmektedir (Şekil 5). Ayrıca özellikle Kafkasya ve Rusya'da gelenlerin hâkim olduğu Türkiye'nin kuzeydoğusunda kalan Trabzon, Rize ve Artvin ile Ardahan illerinde de oranın yüksek olduğu gözlenmektedir. Türkiye'ye gelen yurtdışı doğumluları oluşturan farklı grupların göç amaçları doğrultusunda yer seçimleri şekillenmektedir. Türkiye'nin metropolleri ve buralarda çeşitli şekillerde çalışan ve yaşayan yabancılara karşın, Ege ve Akdeniz kıyılarında turizme bağlı olarak Avrupa ülkelerinden gelen emeklilerden oluşan yabancılar ile ülkenin doğu ve kuzeydoğusunda daha çok mülteci ve sığınmacı olarak gelenlerin bu dağılımı ortaya çıkardığı ileri sürülebilir. Türkiye doğumluların ise yurtdışı doğumluların dağılımının tam tersi, ülkenin özellikle iç kesimleri başta olmak üzere geneline yayılmış olduğu görülmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Türkiye'ye göç eden yurtdışı doğumluların dağılımı (1995-2000).

Mustafa Yakar, Kadir Temurçin
Yurtdışından Türkiye'ye Kim, Nereye Göç Ediyor?
Who Immigrated to Turkey, Where They Migrate?

Şekil 5. Türkiye'ye göç eden yurtdışı doğumluların dağılımı (1995-2000).

2.5. Uyruklarına Göre Yurtdışından Türkiye'ye Göçler

Uluslar arası göçlerde bir ülkenin, eğer daha öncesinde yurtdışına göç verip aradan geçen zamanla bu göçmenlerin kısmen geri dönüşleri söz konusu değilse, yurtdışından gelenlerin doğal olarak yabancılardan oluşması gerekir. Oysa Türkiye'nin yurtdışından aldığı göçmenlerin uyruklarına göre dağılımı daha önce yurtdışına göç edenlerin geri dönüşlerinin hâkim olduğunu göstermektedir. Zira 1995-2000 döneminde Türkiye'ye gelen göçmenlerin % 77.7'si (182.000) Türk uyrukluysen, % 21.5'i (50.251) yabancı uyruklu, % 0.8'inin (1.860) ise uyruğu bilinmemektedir. Başka bir ifadeyle yurtdışından gelenlerin ancak 1/5'ini yabancılar oluşturmaktadır. Bu veri göç edenlerin doğum yerine göre dağılımı ile karşılaştırıldığında 112.020 yurtdışı doğumlu göçmenin ancak 50.251'i yabancıdır. Geriye kalan 61.769'u ise yurtdışı doğumlu olduğu halde Türk vatandaşlığına sahiptir.

Türkiye'ye gelen Türk ve yabancı uyruklu göçmenlerin ülkelere göre dağılımında ise önemli farklılıklar dikkati çekmektedir. İran, Irak, Özbekistan, Afganistan, Yunanistan, Gürcistan, Arnavutluk, Çin gibi ülkelere gelen göçmenler içinde yabancı uyruklular fazladır; Bulgaristan, Almanya, Rusya, Kazakistan, ABD, İngiltere, Fransa, Hollanda, Romanya, Ukrayna, Kırgızistan, İtalya, Japonya, KKTC, Makedonya, Yugoslavya, Norveç, Avusturya ve Danimarka gibi ülkelere gelenlerde ise Türk uyruklular daha fazladır (Tablo 2). Her ülke için farklı göçmen grubunun ve profilinin Türkiye'ye göç ettiğini gösteren bu dağılımda tarihi, ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerin yanı sıra daha önceki nüfus hareketleri gibi çeşitli faktörler belirleyici olmaktadır. Yabancı uyrukluların daha fazla olduğu ülkelere gelenlerin bir kısmı mülteci ve sığınmacılardan meydana gelirken; diğer bir kısmı Türkiye'de çeşitli sektörlerde çalışan

yabancı işgücünü oluşturmaktadır. Türk vatandaşlarının baskın olduğu Almanya, Fransa, Hollanda, Danimarka, Avusturya gibi ülkeler, 1960'lı yıllarda bu ülkelere göç eden Türk işçilerinin ve onların ikinci ve üçüncü kuşak çocuklarının geriye dönüşünü göstermektedir. Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya gibi ülkeler, Türk kökenli soydaşların Osmanlı'dan günümüze kadar süregelen göçlerin kaynak ülkeleridir. İngiltere ve ABD'de Türk vatandaşlarının diğer Avrupa ülkelerine göre nispeten yüksek oranda olması bu ülkelere Türkiye'den giden nitelikli göçmenlerin geri dönüşü ile ilgili olabilir.

Tablo 2. Ülkelere Göre Türkiye'ye Gelen Göçmenlerin Uyruklarının Dağılımı (2000).

Ülke	Yabancı Uyruklular		Türk Uyruklular *		Ülke	Yabancı Uyruklular		Türk Uyruklular *	
	Sayı	%	Sayı	%		Sayı	%	Sayı	%
Bulgaristan	12.732	46.3	14.738	53.7	Romanya	467	17.1	2.263	82.9
İran	3.613	70.3	1.525	29.7	Ukrayna	418	23.2	1.382	76.8
Azerbaycan	2.896	31.7	6.231	68.3	Kırgızistan	382	28.6	952	71.4
Almanya	2.767	3.8	70.969	96.2	İtalya	372	32.0	790	68.0
Irak	2.446	53.0	2.171	47.0	Japonya	364	42.1	501	57.9
Özbekistan	1.968	93.5	136	6.5	KKTC	351	2.5	13.493	97.5
Rusya	1.573	18.2	7.053	81.8	Ermenistan	325		**	
Kazakistan	1.537	37.0	2.616	63.0	Makedonya	317	27.5	837	72.5
A.B.D.	1.403	18.6	6.158	81.4	Yugoslavya	314	28.8	776	71.2
Afganistan	1.403	78.9	376	21.1	Norveç	303	44.7	375	55.3
İngiltere	1.310	23.0	4.398	77.0	Çeçenistan	241		**	
Yunanistan	1.221	60.7	790	39.3	Avusturya	239	4.3	5.318	95.7
Gürcistan	1.102	55.7	877	44.3	Çin	213	56.3	165	43.7
Arnavutluk	818	55.2	663	44.8	Danimarka	200	18.1	907	81.9
Fransa	663	8.6	7.083	91.4	Diğer Ülkeler	7.816	57.6	4.735	42.4
Hollanda	477	6.0	7.536	94.0	TOPLAM	50.251	21.5	183.860	78.5

* Bilmeyen grubundan 1860 kişi dâhildir. ** Türk uyruklu göçmen sayısına ait veriye erişilememiştir. (Kaynak: TÜİK)

Türk vatandaşı olanlar ile yabancı uyrukların illere göre dağılım haritası, doğum yerlerine göre dağılım haritalarına benzemektedir (Şekil 4-5, 6-7). Yabancı uyruklu göçmenlerin ülkenin belli başlı bazı illerinde (İstanbul, Bursa, Kocaeli, Tekirdağ, İzmir, Antalya, Ankara, Trabzon ve Van) toplanmış olduğu, buna karşın Türk uyrukluların ise ülkenin geneline dağılmış olduğu görülmektedir (Şekil 6).

Mustafa Yakar, Kadir Temurçin
Yurtdışından Türkiye'ye Kim, Nereye Göç Ediyor?
Who Immigrated to Turkey, Where They Migrate?

Şekil 6. Türkiye'ye göç eden Türk uyrukluların dağılışı (1995-2000).

Şekil 7. Türkiye'ye göç eden yabancı uyrukluların dağılışı (1995-2000).

2000 Genel Nüfus Sayımı'na göre, Türkiye'de en fazla yabancı uyruklu göçmen (16.324 kişi) İstanbul'a gelmiştir. Yine aynı sayıma göre ilde 1.856'sı uyruğu bilinmeyenler olmak üzere toplam 50.501 yabancı uyruklu nüfus tespit edilmiştir (DİE 2003). İç göçlerde olduğu gibi uluslararası göçlerde de ilin çekim gücü, sosyal ve ekonomik nedenlerin yanında erişilebilir bir konuma sahip olması ilde yabancıların en fazla yoğunlaşmasına yol açmıştır (Biehl, 2012, s. 80). İstanbul kentinin giderek artan turist sayısı yanında çeşitli sektörlerde yabancıların iş bulabilmeleri (özellikle tekstil, ev hizmetleri, turizm ve eğlence sektörü gibi) ve yabancıların kendi aralarında kurduğu ilişki ağları, düzenli ve düzensiz çok sayıda göçmenin bu kente gelmesine yol açmaktadır. Kara, deniz ve hava

ulaşımı açısından elverişli konumu ve Türkiye'nin Avrupa'ya açılan en hareketli merkezi olan İstanbul, transit göçmenlerin de bir süreliğine toplandığı merkezdir. İstanbul'dan sonra sıralama; Bursa (8.033 kişi), İzmir (5.438 kişi), Antalya (3.477 kişi), Ankara (3.299 kişi) olarak devam etmektedir. Yabancı uyruklu nüfus için bu kentler, Türkiye'ye gelen yabancı uyruklu nüfusun % 72.8'ini kendisine çekmiştir. Tekirdağ (1.532 kişi), Van (1.316 kişi) ve Kocaeli (1.072 kişi) 1.000 kişiden fazla yabancı uyruklu göç alan diğer illerdir. En fazla yabancı uyruklu göçmen İstanbul'a gelmesine karşın göçle gelenlerde yabancı uyrukluların oranının % 74.8 ile en fazla olduğu il, Van'dır. Türkiye'nin doğu sınırında kalan Van, Türkiye'ye Ortadoğu ve Asya'dan gelen sığınmacı ve mültecilerin en fazla geldiği ve yerleştirildiği ildir (Deniz, 2009; 2009a). Diğer tüm illerde bu oran % 50'nin altında olup, bu sıralama % 44.8 ile Bursa, % 42.1 ile Artvin, % 39.4 ile Hakkari, % 37.6 Çankırı, % 35.8 Yalova olarak devam etmektedir.

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde başlayan ve cumhuriyetin ilanından sonra ulus-devlet olma sürecine yönelik politikalara bağlı olarak devam eden yurtdışından Türkiye'ye göçler, 1980 sonrasında küreselleşmeyle birlikte değişmeye başlamıştır. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı sosyo-ekonomik dönüşümlerin yanı sıra Dünya'da yaşanan siyasal değişimler, savaşlar, gerilim ve çatışmalarla her türlü afetler Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de uluslararası göçleri artırmıştır. Sonuçta Türkiye yabancı göçmen gruplarının akınına uğramaya başlamıştır.

Bu araştırma 2000 Genel Nüfus Sayımı sonucuna göre yurtdışından Türkiye'ye olan göçlerin nerelere yönelik olduğu ve kimlerden oluştuğuna odaklanmıştır. Nüfus sayımından elde edilen göç verilerinin sınırlılıklarına rağmen 1995-2000 döneminde yurtdışından gelen göçlere yönelik çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Yurtdışından Türkiye'ye olan göçler ülkenin batısında gelişmiş metropoller ile Ege ve Akdeniz kıyılarına yönelik olduğu görülür. Bu dağılım iç göçlerde olduğu gibi uluslararası göçlerin de ülkede sosyo-ekonomik nitelikleri bakımından gelişmiş illere doğru yöneldiğini göstermektedir. Ayrıca yurtdışından gelen göçlerin illere göre dağılımı ile Türkiye'de yaşayan yurtdışı doğumlular ile yabancı uyrukluların daha yoğun olduğu yerler arasında paralellik bulunmaktadır.

Yurtdışından Türkiye'ye göç edenlerin çoğunluğu erkeklerden meydana gelmekle birlikte bazı ülkelerden gelenler arasında kadın göçmenlerin daha baskın olduğu görülmektedir. Son zamanlarda kadınların uluslararası göçlere giderek artan oranda katılımı ve "göçün kadınlaşması" olarak ifade edilen bu durum, Türkiye'ye Moldova, Ukrayna ve Romanya gibi ülkelerden gelenler için geçerlidir. Bununla birlikte Türkiye'ye gelen göçmenler arasında yabancı uyruklular ile Türk uyruklular arasında cinsiyet

oranları değişmektedir. Türkiye'ye gelen yabancı uyruklularda kadın oranı daha fazladır.

Yurtdışından gelen göçlerin doğum yeri ve uyruklarına göre dağılımı göçmenlerin kimlerden oluştuğu konusunda bilgiler vermektedir. Yurtdışından gelen göçmenlerin $\frac{3}{4}$ 'ünün Türk uyruklu olması Türkiye'den yurtdışına önceki dönemlerde olan göçlerin, "geriye dönüş" göçü olduğunu düşündürmektedir. Yine yurtdışından gelen göçmenlerin yarısından fazlasının Türkiye doğumlu olması, 1995-2000 dönemindeki göçlerin "geriye dönüş" göçü olduğu düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Nitekim bu dönemde 73.736 kişiyle en fazla göçmenin geldiği Almanya'dan gelenlerin sadece % 3.8'inin (2.767 kişi) yabancı uyruklulardan oluşması bu durumun bir göstergesidir.

Yurtdışından gelen göçmenlerin uyruklarına göre Türkiye'deki dağılımı da farklılık göstermektedir. Yurtdışından gelen Türk vatandaşları ülke geneline dağılmış bir görüme sunarken, yabancı uyruklu göçmenler ise büyük kentler ile kıyılarda ve ülkenin doğu sınırında yoğunlaşmaktadır.

KAYNAKLAR

- Deniz, O. (2009). *Uluslararası Göçler ve Türkiye'ye Yansıması (Sığınmacılar, Mülteciler ve Yasadışı Göçmenler)*. İstanbul: Çantay Yayınevi.
- Deniz, O. (2009a). Mülteci Hareketleri Açısından Van Kentinin Durumu ve Kentteki Mültecilerin Demografik Profili. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14 (22), 187-204.
- Dedeoğlu, S. (2011). Türkiye'de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadın Göçmenler Örneği. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 66 (1), 27-48.
- Dedeoğlu, S. ve Gökmen, Ç. E. (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma (Türkiye'de Yabancı Kadın Göçmenler)*. Ankara: Efil Yayınları.
- Deniz, A. ve Özgür, E. M. (2010). Rusya'dan Türkiye'ye Uluslararası Göç: Antalya'daki Rus Göçmenler. *Ege Coğrafya Dergisi*, 19 (1), 13-30.
- DİE. (2003). *2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri: Türkiye*. Ankara: DİE Yay.
- Erder, S. (2007). Yabancısız Kurgulanan Ülkenin Yabancıları. F. Aylan Arı, (Der.), *Türkiye'de Yabancı İşçiler (Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri)* içinde. İstanbul: Derin Yayınları.
- İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö. F. (2009). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-ötesi Dönüşümlere*. Ankara: TÜBİTAK Projesi, Proje No: 106K291.
- İçduygu, A. (2010). Türkiye'de Uluslararası Göçün Siyasal Arka Planı: Küreselleşen Dünyada "Ulus-devleti İnşa Etmek ve Korumak". B. Pusch ve T. Wilkoszewski, (Ed.), *Türkiye'ye Uluslararası Göç* içinde. İstanbul: Kitap Yayınları.

- İçduygu, A. ve Biehl, K. (2012). Türkiye'ye Yönelik Göçün Değişen Yörüngesi. A. İçduygu ve K. Biehl, (Ed.), *Kentler ve Göç (Türkiye, İtalya, İspanya)* içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaşka, S. (2005). Ev İçi Hizmetlerin Küreselleşmesi ve Türkiye'deki Göçmen Kadınlar. *Tes-İş Sendikası Dergisi*, 49-54.
- Kirişçi, K. (2007). Turkey: A Country of Transition From Emigration to Immigration. *Mediterranean Politics*, 12 (1), 91-97.
- Mutluer, M. (2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Yayınevi.
- Özbek, Y. (2010). Almanya'dan Türkiye'ye Ulusaşırı Göç. B. Pusch ve T. Wilkoszewski, (Ed.), *Türkiye'ye Uluslararası Göç* içinde. İstanbul: Kitap Yayıncılık.
- Sirkeci, İ., Cohen, J., & Can, N. (2012). Internal Mobility of Foreign-born in Turkey. In N. Finney and G. Catney (Eds.), *Minority Internal Migration in Europe*. Ashgate Publishing, Chapter 13. (forthcoming).
- Südaş, İ. (2012). *Avrupa Ülkelerinden Türkiye'nin Batı Kıyılarına Yönelik Göçler: Marmaris, Kuşadası ve Ayvalık İlçelerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TUIK (2005). *Genel Nüfus Sayımı 2000 Göç İstatistikleri* (Yayın No: 2976). Ankara: TUIK Yayınları.
- Ünlütürk-Ulutaş, Ç. ve Kalfa, A. (2009). Göçün Kadınlaşması ve Göçmen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri. *Fe Dergi*, 1/2, 13-28.
- Yakar, M. (2013). Türkiye'de Yurtdışı Doğumlu Nüfusun Gelişimi ve Dağılışı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (yayında).
- Yılmaz, C. (1992). Batı Avrupa Ülkelerinde Çalışan İşçilerimizin Türkiye'deki Hızlı Şehirleşme Hareketine Etkileri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (7), 285-309.